

1958. – Вып. 3. – С. 361-457. **5.** *Думитрашко Н.В.* Молодость и древность рельефа юго-восточной Сибири / Н. В. Думитрашко // Проблемы геоморфологии. – 1948. – Вып. XXXIX. – С. 21-39. **6.** *Обручев С. В.* Орография и геоморфология восточной половины Восточного Саяна / С. В. Обручев // Известия ВГО СССР. – 1946. – № 7–8. **7.** Кайнозойский рифтогенез в континентальной литосфере / Н. А. Логачев, С. В. Рассказов, А. В. Иванов и др. // Литосфера Центральной Азии (основные результаты исследований Института земной коры СО РАН в 1992–1996 гг.). – Новосибирск : Наука, СО, 1996. – С. 57–80. **8.** *Любимова Е. А.* Тепловая аномалия в области Байкальского рифта / Е. А. Любимова // Байкальский рифт. – М: Наука, 1968. – С. 159-160. **9.** *Лысак С. В.* Геотермическое поле Байкальской рифтовой зоны / С. В. Лысак, Ю. А. Зорин. – М. : Наука, 1976 – 91 с. **10.** *Мац В.Д.* Кайнозой Байкальской рифтовой впадины: Строение и геологическая история / Мац В. Д., Уфимцев Г. Ф., Мандельбаум М. М. – Новосибирск : Изд-во СО РАН, филиал «Гео», 2001. – 252 с. **11.** *Сочава В. Б.* Физико-географические области Северной Азии / В. Б. Сочава, Д. А. Тимофеев // Докл. Ин-та географии Сибири и ДВ. – 1968. – Вып.19. – С. 6-15. **12.** *Тюлина Л. Н.* Из истории растительного покрова северо-восточного побережья Байкала / Л. Н. Тюлина // Проблемы физической географии. – 1950. – Сб. 15. – С. 62-67. **13.** *Флоренсов Н. А.* Мезозойские и кайнозойские впадины Прибайкалья / Н. А. Флоренсов. – М.: Изд-во АН СССР, 1960. – 358 с.

Коновалова Т. І. Котовщикова М. О. Організація геосистем рифтових зон.

Подано результати досліджень організації геосистем Байкальської рифтової зони. Виявлені провідні чинники рифтогенезу, що на організацію геосистем даного регіону.

Ключові слова: геосистема, організація, рифтова зона.

Konvalova T. I., Kotochikova M. A. The organization of geosystems of rift zone.

Results from landscape investigations into the organization of the geosystems of Baikal rift zone are presented. This study identifies the factors of rifting, which determine of organization of the geosystems of this region.

Keywords: geosystems, organization, rift zone.

Коновалова Т. И., Котовщикова М. А. Организация геосистем рифтовых зон

Представлены результаты исследований организации геосистем Байкальской рифтовой зоны. Выявлены ведущие факторы рифтогенеза, влияющие на организацию геосистем данного региона.

Ключевые слова: геосистема, организация, рифтовая зона.

Надійшла до редколегії 01.07.2013

УДК 911.2

Лаврик О.Д.

*Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини*

РІЧКОВІ ЛАНДШАФТИ: ПРОБЛЕМАТИКА ВИДІЛЕННЯ, ТЕРМІНОЛОГІЇ І ТИПОЛОГІЇ

Ключові слова: річковий ландшафт, річка, річище, заплава, виділення, поняття, термін

Постановка проблеми. Наявність річкових ландшафтів у структурі ландшафтної сфери Землі вже давно не викликає ні в кого з науковців сумнівів. Динамічність водного потоку, різноманіття аквальних урочищ і фацій, особливості варіантів річкових ландшафтів, контрастність

ISSN 0868-6939 Фізична географія та геоморфологія. – 2013. – Вип. 2(70)

середовищ, надзвичайна інтенсивність обмінних процесів зараз привертають увагу не лише гідрологів [16; 35], а й ландшафтознавців. Проведена у 2007 р. конференція в Чернівцях [25] доводить зацікавленість у дослідженні ландшафтів річок. Розглядаючи особливості ландшафтів долин і річок, науковці характеризують їх регіональні відмінності та специфіку, однак ніхто не намагається обґрунтувати їх виокремлення. Описуючи ландшафтну структуру тієї чи іншої річки ми вживаємо поняття «річковий ландшафт», але не даємо його конкретного визначення. Незважаючи на те, що клас річкових (руслових) ландшафтів був виділений ще в другій половині ХХ ст. [19], він до цього часу не знайшов свого однозначного місця в класифікації ландшафтів планети. Недостатня розробка цього питання, складність проведення польових досліджень, різноплановість поглядів на об'єкт дослідження вимагає детального розгляду проблеми річкових ландшафтів. Зауваження Ф. М. Мількова про те, що: «вивчення річкових ландшафтів, їх типологія по суті ще не початі. ... Між тим подібні ландшафтні дослідження мають різносторонній практичний інтерес» [23, с. 155-161] залишається актуальним й зараз.

Мета. На основі попереднього досвіду обґрунтувати виокремлення річкових ландшафтів в структурі ландшафтної сфери, дати визначення поняттю «річковий ландшафт» і довести доцільність використання терміну «річище» в україномовній науковій термінології, розробити таксономічну систему типологічних структур натуральних річкових ландшафтів.

Аналіз попереднього досвіду. Дослідженням річкових ландшафтів у 1966 р. розпочав займатись руський географ Ф. М. Мільков [17; 21]. Він виокремив клас річкових ландшафтів, однак не обґрунтував його. Типологія Ф. М. Мількова відображала виділення в руслі Дону лише урочищ. Спостереження за структурою і динамікою річкових ландшафтів продовжив В. І. Федотов [33]. З середини 80-х років ХХ ст. в Україні ландшафти річищ Дніпра, Дністра та Південного Бугу розглянуті в працях Г.І. Денисика [6; 9; 12], який пропонує виділяти в руслі аквальні ділянки перекатів та плес, а вже в їх структурі водно-річкові урочища. У структурі долиннорічкових ландшафтів Г.І. Денисик запропонував виокремлювати русловий тип місцевостей [11], який Ф.М. Мільков розглядав у межах заплави. Більш детально географами розглянуті типологія, динаміка та ландшафтні комплекси заплави [2; 4; 5; 8; 15; 24; 30; 31; 34]. Окремим аспектам дослідження річкових ландшафтів Південного Бугу була присвячена наша з Г.І. Денисиком монографія [10], однак поза зором залишаються: 1) обґрунтування поняття «річковий ландшафт»; 2) розробка таксономічної системи типологічних структур натуральних річкових ландшафтів; 3) детальний аналіз регіональних характеристик річкових ландшафтів; 4) розгляд взаємодії натуральних ландшафтних комплексів річища з річковими ландшафтно-технічними системами; 5) аналіз формування та розвитку річкових ландшафтів у глобальному масштабі тощо.

Виклад основного матеріалу. Проблематика виділення річкових ландшафтів полягає в тому, що вони знаходяться на межі контакту наземного та земноводного варіантів ландшафтної сфери. Ф.М. Мільков характеризував річкові ландшафти (земноводний варіант) як структурні частини долиннорічкових (наземний). У класифікації наземного варіанту він виокремлював клас долиннорічкових ландшафтів і зазначав, що: «... сама річка, її руслові води належать до земноводного варіанту» [20, с. 219]. На його думку: «Русла (річища, О. Л.) річок складають особливий клас річкових ландшафтів, які утворюють разом з озерними, літоральними та мілководними (морськими) ландшафтами відділ земноводних...» [23, с. 155]. Така позиція є зрозумілою, якщо розглядати річковий ландшафт як нерозривну систему ландшафтних комплексів річища та заплави. Під час літньої та зимньої межні заплава – це складна комбінація контрастних середовищ літосфери та атмосфери, а під час весняної повені – літосфери, гідросфери в рідкому стані й атмосфери (рис. 1). Тому чітко ідентифікувати межі річкового ландшафту проблематично. Важко провести межу між руслом, води якого періодично затоплюють заплаву, так само як буває складно розмежувати заплаву та першу надзаплавну терасу при високій повені.

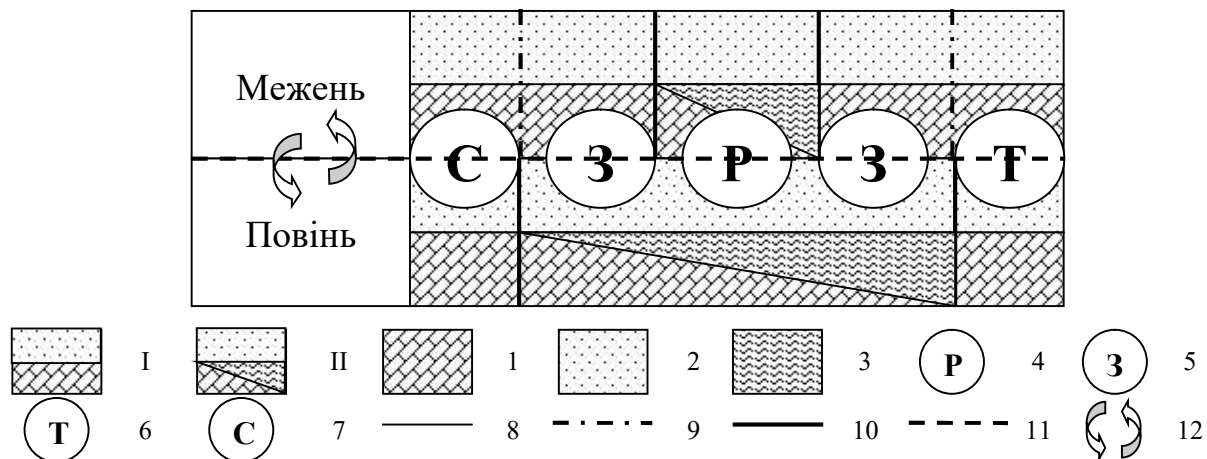

Рис. 1 - Варіативність середовищ у долиннорічковому ландшафті

Варіанти ландшафтної сфери: I – наземний; II – земноводний. **Середовища:** 1 – літосфера; 2 – атмосфера; 3 – гідросфера в рідкому стані. **Долиннорічкові типи місцевостей:** 4 – русловий; 5 – заплавий; 6 – надзаплавно-терасовий; 7 – схиловий. **Межі:** 8 – середовищ; 9 – типів місцевостей; 10 – варіантів; 11 – періодів. **Інші позначення:** 12 – періодичність.

При виділенні річкових ландшафтів недоречним є вживанням Ф.М. Мільковим понять «річка» та «русло» у синонімічному значенні. Терміни «русло» та «річковий ландшафт» не є ідентичними. Русло, водні маси та біота – це лише окремі геокомпоненти річкового ландшафту, які об'єднані в ціле силою та енергією річкового потоку. Так само не варто плутати з річковим ландшафтом поняття «річка», вживання якого є прерогативою гідрологів. Так, за даними гідрологічного словника: «**річка** – це водний потік порівняно великих розмірів, як правило постійний (іноді в засушливій зоні тимчасово на окремих ділянках пересихаючий), що живиться стоком атмосферних опадів з свого водозбору та протікаючий у

розробленому ним руслі» [35, с. 221]. Термін «річковий ландшафт» має значно ширше значення, ніж просто «річка» або «русло». На нашу думку, **річковий ландшафт** – це акваторіально-територіальний ландшафтний комплекс, який сформувався у визначених кліматичних умовах унаслідок діяльності постійного або сезонного водного потоку.

Окремим дискусійним питанням дослідження річкових ландшафтів є заміна традиційного, загальноживаного та загальноприйнятого терміну «русло» на «річище» (староукраїнське «речище» [27, с.292]). Складається враження, що в сучасній географічній літературі просто забули доцільність використання цього поняття. Дійсно, чому «**річище**», а не «**русло**? Спробуємо розібратися в етимології цих понять.

У поясненні В.І. Даля (1882 р.) русло – «токъ, потокъ, ручей, струя, теча, всякій потокъ жидкости, ... по впадинѣ...|| вся ширина и длина теченья рѣки, не въ разливѣ, а въ межень; рѣчное корыто, ложе» [32, с.116]. У цьому ж томі словника при трактуванні поняття «рѣка» автор згадує й річище («рѣчище») – «старица, покинутое рѣкою русло, руслице, русловище» [32, с.124]. Так само трактує поняття «річище» Б.Д. Грінченко (1909 р): «прежнее русло рѣки» [26, с.25]. Тобто за вказаними мовознавцями, річище – це колишнє русло, в якому відсутній водний потік. Отже, якщо буквально узагальнити вживання терміну «річище» по відношенню до нашого дослідження, то воно безпосередньо відповідає його суті. На території України зараз немає річкової долини з натуральним (антропогенно не зміненим) руслом – від витоків до гирла. Натуральні русла українських річок затоплені ставками або водосховищами, спрямлені, розділені водовідвідними каналами або повністю пересохли внаслідок сучасної аридизації клімату.

За сучасними тлумачними словниками української мови, «русло» та «річище» – це синоніми, які позначають «заглиблення в ґрунті, по якому тече (або текла) річка, струмок тощо» [1, с.421; 3, с.1228; 13, с.148; 28, с.578–579, 912]. В «Етимологічному словнику української мови» (2006 р.) зазначено, що для терміну «русло» «загальновизнаної етимології немає» [13, с.148]. У російськомовному «Историко-этимологическом словаре современного русского языка» (1999 р.) при поясненні поняття «русло» вказано, що: «Укр.(аинское) русло (чаще річище). В других слав.(янских) яз.(ыках) отс.(утсвует) ... В памятниках др.(евне)-рус.(ской) письменности отс.(утствует)» [37, с.128]. У той же час спільне звучання з нашим «річищем» мають білоруське «рэчыща», словацьке «riečište», чеське «řečiště», що вказує на етнічне спільнослов'янське походження. У польській мові для назви найнижчої частини річкової долини використовують термін «koryto rzeki», у хорватській – «riječno korito», у сербській – «речно корито», словенській – «struge» тощо. При морфемному розборі слова «річище» бачимо, що корінь «річ» означає «річка, водний потік», а суфікс «ищ» – місцерозташування; територія, де знаходиться об'єкт. Відповідно річище – це територія, якою протікає річка. Тому термін «річище» був першопочатковим у давньослов'янській мові, але з часом (з поширенням

російської мови) – замінений на «русло».

Отже: якщо «річище» – це давньоукраїнське (давньослов'янське), етнічне, традиційне слово, яке правильно наповнює зміст і відображає форму об'єкта, його не лише доцільно, але й необхідно використовувати в сучасній науковій термінології. У тритомній «Географічній енциклопедії України» (1989–1993 рр.) термін «річище» [14] використаний майже всюди при фізико-географічних характеристиках річок. У навчальному посібнику В. В. Стецюка та І. П. Ковальчука «Основи геоморфології» (2005 р.) [29, с.192] паралельно вжиті поняття «русло» й «річище». Наша спроба показати доцільність вживання терміну «річище» замість «русло» не є аксіомою, догмою, постулатом або проявом русофобії. Це лише намагання справедливо та коректно ставитися до україномовної наукової термінології. При дослідженнях річкових ландшафтів можна використовувати як термін «русло», так і – «річище».

У річковому ландшафті провідну роль відіграє водний потік, який визначає як його специфіку, так і більшість загальних рис. Серед основних ознак річкових ландшафтів варто виокремити:

- *взаємопов'язаність* геокомпонентів виникає унаслідок міграції речовини, енергії та інформації, що проявляється через руйнівну, транспортну й акумулюючу дії водного потоку. Завдяки таким процесам річковий ландшафт об'єднує в єдину систему водні маси, гірські породи, ґрунти та біоту, формує флювіальний рельєф і специфічний мікроклімат. Повздовжні зв'язки між аквальними ділянками формують русловий парагенетичний ландшафтний комплекс (ПГЛК), у якому перекати та плеса повільно рухаються вгору за течією. Поперечні зв'язки між ландшафтними комплексами річища та заплави зумовлюють виникнення руслово-заплавного ПГЛК;
- *текучість* забезпечує безперервну поновлюваність вод і різноманітність руслових біоценозів, які утворені стійким бентосом, рухомих нектоном й текучим планктоном, що рухаються вниз за течією [20];
- *непостійність* рівнів та витрат води річкових ландшафтів пов'язана з кліматичними зонами. Весняна повінь у річках помірного поясу змінюється літньою та зимовою межінню. У посушливих умовах Північної Африки та Аравії формуються ваді та уеди, Австралії – кріки, Середньої Азії – узбої та баканаси. У період злив вони перетворюються на бурхливі річкові потоки й докорінно трансформують свою ландшафтну структуру;
- *контрастність* середовищ зумовлює активний взаємообмін речовиною, енергією та інформацією між річищем і заплавою та виникнення водно-берегових геоекотонів. Основою їх формування є контакт твердої речовини, повітря та води, берегової зони й прибережного мілководдя.

Річкові ландшафти підпорядковані закону широтної зональності. На думку Ф.М. Мількова, уявлення про азональність річкових долин є помилковим, річище та заплава в такій самій мірі зональні, як і вододіли [18]. Річкові ландшафти володіють полізональними властивостями, які

здатні проявлятися у багатьох фізико-географічних зонах одночасно. Без руслових островів і бурхливих порогів Південного Бугу, спокійних плес і густих плавнів Дніпра та Дністра, заплавних лук і лісів Сіверського Дінця неможливо уявити степову зону України. Без їх характеристик опис природних зон не є вичерпним і повністю не розкриває особливості ландшафтів будь-якої території.

Річковий ландшафт є своєрідною парагенетичною системою, яку формують дві контрастних підсистеми – річище та заплава. Річище – це осьовий «каркас» річкового ландшафту. Саме річище річки виступає носієм інформації про екологічний стан і ландшафтні особливості всього басейну. Найелементарнішими річковими ландшафтними комплексами річища є перекати та плеса. У ландшафтній структурі перекатів рівнинних річок виділені найтиповіші урочища: центрального річища, мілководних русел (рукавів), порогів та островів. Аквальні урочища плес представлені: центральним мілководдям, центральним глибоководдям і прибережними відмілинами (пляжами). Як для перекатів, так і плес характерні урочища конусів виносу, сформованих делювіальним матеріалом постійних або тимчасових водотоків.

На перекатах переважають процеси перенесення алювію різного розміру. Зокрема в урочищах порогів з високими (до 3–4 м/с) швидкостями течій транспортується уламковий матеріал діаметром до 10 см. Разом з тим між виходами кристалічних порід відбувається накопичення алювію, що з часом призводить до формування островів. Завдяки тому, що на порогах проходить процес активного перемішування рідини, вода відрізняється високою насиченістю киснем. На межі перекатів і плес відбувається відкладання великоуламкового алювіального матеріалу та продовжується транспортування часток дрібного й середнього розмірів. В урочищах плес з повільними (до 1 м/с) швидкостями течії здійснюється інтенсивне відкладання матеріалу, намивання відкладів у прибережних частинних заплави та часткове перенесення дрібних часток вниз за течією.

Якщо річище є активною підсистемою у складі річкового ландшафту, то заплава тут відіграє пасивну роль. Вона виникає у процесі руслових деформацій та формується під дією руслоутворюючих механізмів. Заплава впливає на річище опосередковано (виконує функцію його меж, визначає швидкість і напрям водного потоку під час повені) [36]. До найважливіших структурних особливостей заплав варто віднести вервицеподібність (чергування розширень із звуженнями), поперечну зональність (поділ на прируслову, центральну та притерасну частини) й висотну диференціацію (низька, середня, висока заплава) [18, с. 289]. У зв'язку з цим при дослідженні річкових ландшафтів варто застосовувати правило тріади, детально охарактеризоване Ф. М. Мільковим [22] та Г.І. Денисиком [7]. У залежності від розмірів річки та кліматичних зон, через які вона протікає, в ландшафтній структурі заплав виділяються різнохарактерні урочища боліт, лук різного ступеня зволоження (оболоней, займищ), озер (стариць), заплавних лісів (левад, урем, тугаїв) тощо. Для нижньої течії багатьох річок

характерні урочища плавнів.

Для річкових ландшафтів притаманна просторова та часова контрастність. Просторова контрастність проявляється у чергуванні водних урочищ з наземними, різноманітності форм мезорельєфу та зміні на коротких відстанях одного типу рослинності іншим (зарості кущів, луки, ліс) [18]. Особливо важливе значення має зміна аквальної рослинності наземними, оскільки на їх межі формуються густі водно-болотні рослинні асоціації (очерет, осоки, рогоз, айр, комиш, ряска) з притаманним лише їм тваринним світом (вужі, жаби, бобри, ондатри, багаточисельні види птахів).

Часова контрастність обумовлює функціонування поперечних парагенетичних зв'язків між ландшафтними комплексами річища та заплави. Вона буває постійна та сезонна. Постійна контрастність проявляється через підмивання водою берегів і нарощування пляжів (меандрування річища в заплаві); перерозподіл тепла й вологи вдень та вночі; добових міграціях тварин тощо. Сезонна часова контрастність характеризується зміною водного режиму, при якому весною заплава заливається на кілька тижнів водою, а до середини літа пересихає. Під час повені на поверхні заплави відбувається акумуляція алювіального матеріалу. При короткотривалих затопленнях це зумовлює швидкий ріст лучних трав та урізноманітнення фітоценозів, при довготривалих – пригнічення їх росту й заміну лучно-злакових асоціацій на водно-болотні. Кожен початок повені детермінує спрямовані міграції тварин у напрямку від русла до вододілів. Сухопутні тварини змінюють ареали на прилеглі до заплави місцевості, представники водної фауни здійснюють маятникові переміщення – з річища в затоплену заплаву та навпаки. Після спадання води тварини повертаються у зворотному напрямі до своїх звичних місць проживання. Окремі екземпляри риб, які не мігрували до русла, можуть залишатися жити в підтоплених притерасних пониженнях або старицях. Під час межені рослини, які встигли розвинути на родючих алювіальних ґрунтах, зазнають негативного впливу сонячної радіації. При цьому пригнічується ріст вологолюбних рослин на підвищених ділянках заплави, а з часом – на середніх. Поступово їх заміщують сухостійкі види. У сучасних умовах зарегульованості річок ставками й водосховищами для річищ та заплав більш характерна постійна часова контрастність. Прояв сезонної контрастності можливий лише у вигляді часткових і не щорічних затоплень заплави в нижніх б'єфах гідровузлів.

Просторова та часова контрастність річкових ландшафтів перебувають у тісному взаємозв'язку. Завдяки контрастності середовищ межі урочищ річищ та заплав змінюються у проміжок часу від повені до межені. Це є однією з причин високопродуктивності руслово-заплавних біоценозів та виокремлення річкового ландшафту як найбільш динамічного комплексу в структурі річкової долини.

Досвіду типологічної класифікації річкових ландшафтів немає. Складність такого поділу полягає в тому, що річки знаходяться у сфері дослідження багатьох наук: геології, потамології, геоморфології,

гідробіології та ландшафтознавства, які намагаються схарактеризувати один і той самий об'єкт через набір тісно пов'язаних між собою геокомпонентів. Наша спроба виокремлення таксонів обмежується таким рядом: клас – підклас – зонально-поясний тип – крайовий підтип – тип місцевості – тип аквальної ділянки – тип і вид урочища (рис. 2). Така класифікація не є остаточною і потребує на подальшу розробку. Незважаючи на значну трансформацію, у таксономічній системі типологічних структур річкові ландшафти відносяться до порядку натуральних. Клас річкових ландшафтів виступає палеоландшафтною основою для формування сучасних ландшафтних технічних систем (водосховищ, ставків і каналів). Підкласи виділені на основі зміни абсолютної висоти місцевості та глибини й густоти вертикального розчленування. Таких підкласів річкових ландшафтів три: рівнинний, гірський та проміжний – гірсько-рівнинний. У ході досліджень основна увагу зосереджена лише на рівнинному підкласі, два інших розглянуті не були. Типи річкових ландшафтів виокремлено за місцем розташування в межах географічних поясів та фізико-географічних зон. Помірний географічний пояс диференціюємо на лісовий, лісостеповий, степовий, напівпустельний і пустельний типи. Крайові підтипи виділені за проявом континентальності та характером поширення вододілів між басейнами річок. У межах лісостепового типу річкових ландшафтів знаходяться Дністерський, Південно-Бузький, Правобережно-Дніпровський та Лівобережно-Дніпровський крайові підтипи. Типи місцевостей виокремлено за характером гіпсометричного розміщення у річковій долині та специфіки водного режиму річки. Як правило, для річкових ландшафтів характерні два типи місцевостей – русловий та заплашний. Для руслового типу місцевостей специфічними є аквальні ділянки перекатів та плес. Перехід від перекатів до плесових ділянок добре помітний у зв'язку зі збільшенням глибин (2–3 м на 10 м відстані) та зменшенням швидкості течії води. Виділення типів і видів водно-річкових урочищ здійснюється відповідно до морфологічних характеристик дна річища та гранулометричного складу алювію. Виокремлення типів і видів фацій пропонуємо здійснювати на основі зміни складу рослинних і тваринних угруповань тощо.

Висновки. Річкові ландшафти – унікальні комплекси в складній мозаїці географічної оболонки. Вони виступають своєрідними екологічними коридорами, уздовж яких пролягають основні шляхи міграції різноманітних тварин. Поступово й невпинно ландшафтні комплекси річищ та заплави знищуються внаслідок господарської діяльності людини. Тому їх вивчення зумовлене природоохоронною метою та має стати на заваді нераціональному використанню природних ресурсів планети. У запропонованій статті розглянуті лише окремі питання дослідження річкових ландшафтів. У подальшому робота буде продовжена у сфері вивчення антропогенного впливу на описані ландшафти та функціонування річкових ландшафтно-технічних систем.

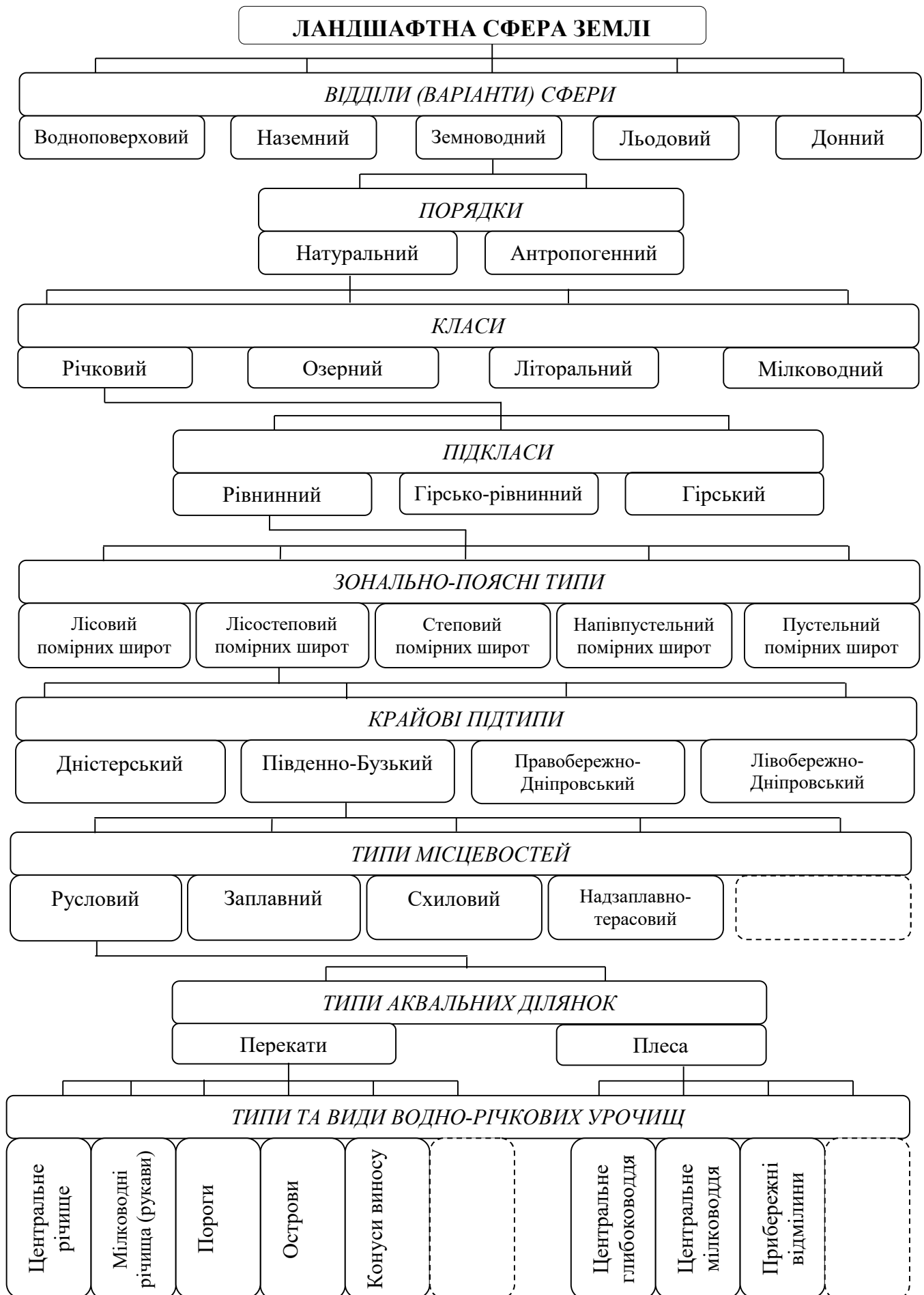

Рис. 2 - Таксономічна система типологічних структур натуральних річкових ландшафтів

Список літератури

1. *Івченко А.* Тлумачний словник української мови / Анатолій Івченко. – Харків. : Фоліо, 2002. – 539 с.
2. *Ахромеев Л. М.* Ландшафтная структура поймы р. Болвы в пределах Брянской области / Л. М. Ахромеев // Вестник Воронежского гос. ун-та. Серия : География. Геоэкология. – 2004. – № 1. – С. 61–66.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К. ; Ірпінь : Перун, 2005. – 1728 с.
4. *Воропай Л.* Заплави річкових долин як геоінформаційні системи ландшафтогенезу у голоцені / Лариса Воропай, Микола Куниця, Василь Левицький // Річкові долини. Природа – ландшафти – людина : [зб. наук. праць / наук. ред. Круль В., Рідуш Б.]. – Чернівці : Рута, 2007. – С. 47–56.
5. *Галицкий В. И.* Особенности строения и динамики природных территориальных комплексов пойм рек Киевского Полесья / В. И. Галицкий, О. Н. Петренко // Физическая география и геоморфология. – 1983. – Вып. 30. – С. 30–35.
6. *Денисик Г.* Ландшафти річища Дністра / Г. Денисик // Середнє Придністров'я : [монографія] ; за ред. Г. І. Денисика. – Вінниця : Теза, 2007. – С. 186–193.
7. *Денисик Г.* Ландшафти річкових долин: правило тріади і осередкові процеси / Г. Денисик, О. Тімець // Річкові долини. Природа – ландшафти – людина : [зб. наук. праць / наук. ред. Круль В., Рідуш Б.]. – Чернівці–Сосновець : Рута, 2007. – С. 23–26.
8. *Денисик Г. И.* Поймы малых рек Правобережной Украины: освоение и современное состояние / Г. И. Денисик // География и природные ресурсы. – 1988. – № 2. – С. 56–60.
9. *Денисик Г. И.* Речные ландшафты Юго-Запада СССР / Г. И. Денисик // География и природные ресурсы. – 1985. – № 4. – С. 89–94.
10. *Денисик Г. І.* Антропогенні ландшафти річища та заплави Південного Бугу : монографія / Г. І. Денисик, О. Д. Лаврик. – Вінниця : Едельвейс і К, 2012. – 210 с.
11. *Денисик Г. І.* Природнича географія Поділля / Денисик Г. І. – Вінниця : ЕкоБізнесЦентр, 2006. – 184 с.
12. *Денисик Г. І.* Русло річки Південний Буг / Г. І. Денисик // Середнє Побужжя : [монографія] ; за ред. Г. І. Денисика. – Вінниця : Гіпаніс, 2002. – С. 113–117.
13. Етимологічний словник української мови : у 7 т. / [ред. кол. : Мельничук О. С. (голова) та ін.]. – К. : Наукова думка, 2006. – Т. 5. – Р–Т. – 702 с.
14. *Козінцева Л. М.* Річище / Л. М. Козінцева // Географічна енциклопедія України : в 3 т. / [редкол. : О. М. Маринич (відп. ред.) та ін.]. – К. : УРЕ, 1993. – Т. 3 : П–Я. – С. 136.
15. *Любушкина С. Г.* Типология пойм Калужской области на ландшафтно-географической основе / Любушкина С. Г., Пашканг К. В., Родзевич Н. Н // Ландшафтный сборник. – М. : Изд-во МГУ, 1978. – С. 138–158.
16. *Маккавеев Н. И.* Русло реки и эрозия в ее бассейне / Маккавеев Н. И. – [переизд. 1955 г.]. – М. : Географ. ф-т МГУ, 2003. – 355 с. – [Посв. 250-летию основания Москов. гос. ун-та им. М. В. Ломоносова].
17. *Мильков Ф. Н.* Галичья гора. Опыт ландшафтно-типологической характеристики / Мильков Ф. Н., Дроздов К. А., Федотов В. И. ; под ред. Ф. Н. Милькова. – Воронеж : Изд-во Воронеж. ун-та, 1970. – 92 с.
18. *Мильков Ф. Н.* Долинноречные ландшафтные системы / Ф. Н. Мильков // Изв. ВГО. – 1978. – Т. 110, Вып. 4. – С. 289–296.
19. *Мильков Ф. Н.* Ландшафтная сфера Земли / Ф. Н. Мильков. – М.: Мысль, 1970. – 208 с.
20. *Мильков Ф. Н.* Общее землеведение / Ф. Н. Мильков. – М. : Высшая школа, 1990. – 335 с.
21. *Мильков Ф. Н.* Опыт выделения урочищ в русле реки Верхнего Дона / Ф. Н. Мильков, В. И. Федотов // Науч. зап. Воронеж. отд. ГО СССР. – 1967. – С. 26–29.
22. *Мильков Ф. Н.* Правило триады в физической географии / Ф. Н. Мильков // Землеведение. – 1984. – Т. 15. – С. 18–25.
23. *Мильков Ф. Н.* Физическая география : учение о ландшафте и географическая зональность : [монографія] / Мильков Ф. Н. – Воронеж : Изд-во ВГУ, 1986. – 328 с.
24. *Петренко О. Н.* Генетический анализ изменения ПТК пойм / О. Н. Петренко // Физ. география и геоморфология. – 1988. – Вып. 35. – С. 112–118.
25. Річкові долини. Природа – ландшафти – людина : [зб. наук. праць / наук. ред. Круль В., Рідуш Б.]. – Чернівці–Сосновець : Рута, 2007. – 314 с.
26. Словарь української мови / [ред.-упоряд. Б. Д. Грінченко]. – Київ, 1909. – Т. IV. – Р–Я. – 563 с.
27. Словник староукраїнської мови XIV–XV ст. / [ред. кол. : Гумецька Л. Л. (голова) та ін.]. – К. : Наукова думка, 1978. – 591, [2] с.
28. Словник української мови : [у 11 т.] / [ред. кол. : Білодід І. К. (голова) та ін.]. – К. : Наукова думка, 1977. – Т. 8. – П–Р. –

927 с. **29.** *Стецюк В. В.* Основы геоморфологии : навч. посіб. / В. В. Стецюк, І. П. Ковальчук. – К. : Вища школа, 2005. – 495 с. **30.** Структура и динамика природных и территориальных комплексов Строгинской поймы в г. Москве / А. С. Завадский, А. С. Зайцев, В. В. Сурков, А. Н. Шведов // Ландшафтоведение : теория, методы, региональные исследования, практика : XI междунар. ландшафт. конф. (22–25 авг. 2006 г.). – М. : Геогр. ф-т МГУ, 2006. – С. 310–312. **31.** *Сурков В. В.* Современная эволюция ПТК поймы Оби под влиянием естественных и антропогенных факторов : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. геогр. наук : спец. 11.00.01 «Физ. география, геофизика и геохимия ландшафтов» / В. В. Сурков. – М., 1997. – 23 с. **32.** Толковый словарь живаго великорускаго языка Владимира Даля: [в 4 т.]. – Второе издание, исправленное и значительно умноженное по рукописи автора. – СПб : Изд. М. О. Вольфа, 1882. – Т. 4. – Р–Ижица. – 704 с. **33.** *Федотов В. И.* Структура и динамика низменно-гидрогенной мезозоны на Верхнем Дону в Липецкой области / В. И. Федотов, С. В. Федотов // Вестник Воронеж. гос. ун-та. Серия : География. Геоэкология. – 2008. – № 2. – С. 60–63. **34.** *Хромых В. С.* Динамика ландшафтов поймы Средней Оби / В. С. Хромых // Вестник Томского гос. ун-та. – 2007. – № 300 (I). – С. 223–229. **35.** *Чеботарев А. И.* Гидрологический словарь / Чеботарев А. И. – [3-е изд., перераб. и доп.]. – Л. : Гидрометиздат, 1978 – 308 с. **36.** *Чернов А. В.* Географический анализ пойменно-русловых комплексов Северной Евразии : методика и результаты / А. В. Чернов // Географический вестник : Научный журнал Пермского университета. – Пермь, 2008, №1 (7). **37.** *Черных П. Я.* Историко-этимологический словарь современного русского языка : в 2 т. – М. : Русский язык, 1999. – Т. 2. А Панцырь – Ящур. – 560 с.

Лаврик О. Д. Річкові ландшафти: проблематика виділення, термінології і типології.

Розглянуто виокремлення річкових ландшафтів у структурі ландшафтної сфери Землі. Схарактеризовано основні ознаки річкових ландшафтів та розроблено таксономічну систему їх типологічних структур. Обґрунтовано поняття «річковий ландшафт», проаналізовано етимологію та доцільність використання терміну «річище».

Ключові слова: річковий ландшафт, річка, річище, заплава, виділення, поняття, термін.

Lavryk O. D. River landscapes: the problems of selection, typology and terminology.

We consider allocation of river landscapes in the structure of the landscape sphere of the Earth. Describes the main features of riverine landscapes and developed taxonomic system of their typological structure. Justified by the notion of a «river landscape», analyzes the etymology and the appropriateness of the use of the term «watercourse».

Keywords: river landscape, river, watercourse, floodplain, selection, concept, term.

Лаврик А. Д. Речные ландшафты: проблематика выделения, типологии и терминологии.

Рассмотрены выделения речных ландшафтов в структуре ландшафтной сферы Земли. Охарактеризованы основные признаки речных ландшафтов и разработана таксономическая система их типологических структур. Обосновано понятие «речной ландшафт», проанализированы этимология и целесообразность использования термина «речище».

Ключевые слова: речной ландшафт, река, речище, пойма, выделение, понятие, термин.

Надійшла до редколегії 07.06.2013